

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XVIII

У част 20. година
Етно-културолошке радионице

WORKSHOP FOR ETHNOLOGICAL AND CULTURAL STUDIES – SVRLJIG

Book XVIII

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia
and the neighbouring regions

Editor-in-Chief

Sreten Petrović

Editor

Nedeljko Bogdanović

Editorial Staff

Petar Vlahović, Mihaj N. Radan, Dragan Žunić,
Stanka Janeva, Ivica Todorović, Rade Milojković,
Irena Ljubomirović, Vojislav Filipović, Zoran Vučić

Editorial Secretary

Slaviša Milivojević

Svrljig
2014

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКА РАДИОНИЦА – СВРЉИГ

књига XVIII

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије
и суседних области

Главни и одговорни уредник

Сретен Петровић

Уредник

Недељко Богдановић

Редакција

Петар Влаховић, Михај Н. Радан, Драган Жунић,
Станка Јанева, Ивица Тодоровић, Раде Милојковић,
Ирена Љубомировић, Војислав Филиповић, Зоран Вучић

Секретар редакције

Славиша Миливојевић

Сврљиг
2014

Издавач:
ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКА РАДИОНИЦА – СВРЉИГ
Боре Прице 2, Сврљиг, тел. 018/ 821–059
www.kcsvrljig.rs

За издавача:
Раде Милојковић

Рецензенти:
Сретен Петровић
Недељко Богдановић
Војислав Филиповић
Ивица Тодоровић

Лектор
Недељко Богдановић

Превод резимеа на енглески:
Марина Цветковић

Класификација
Татјана Филиповић – Радулашки

Припрема и штампа
Чигоја штампа, Београд

Тираж
300

Штампано 2014

Етно-културолошки ЗБОРНИК, књ. XVIII, Сврљиг 2014

ДУХОВНА И МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА СТАНОВНИШТВА
ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И СУСЕДНИХ ОБЛАСТИ

У овом броју Зборника доносимо прилоге
етнолошких, археолошких, културолошких
и филолошких истраживања културе
источне Србије и суседних области

Председник Савета Етно-културолошке радионице
мр Раде Милојковић

Председник Управног одбора Етно-културолошке радионице
проф. др Сретен Петровић

Савет редакције зборника

др Радост Иванова (Софија)
др Танас Вражиновски (Скопје), др Драган Жунић (Ниш)
др Сретен Петровић (Београд), др Недељко Богдановић (Ниш)
др Анна Плотникова (Москва), др Бранимир Ђорђевић (Ниш)
др Весна Марјановић (Београд), мр Раде Милојковић (Сврљиг)
др Милена Беновска-Събкова (Софија), др Владимир П. Петровић (Београд)
др Оливера Васић (Београд), Дејан Крстић (Зајечар)

Садржај

Предговор	11
-----------------	----

I

ИСТРАЖИВАЊА СЛОВЕНСКИХ КУЛТУРА

<i>Анна А. Плотникова</i> КАРПАТЫ И БАЛКАНЫ В ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ XXI ВЕКА	15
<i>Милина Ивановић-Баришић</i> БИЉНИ СВЕТ У ГОДИШЊИМ ОБИЧАЈИМА У СВРЉИШКОМ КРАЈУ	25
<i>Оксана Шалак</i> ФОЛКЛОР ПОДОЛИИ (УКРАИНА) В ЗАПИСЯХ МАРКО ВОВЧОК И ОПАНАСА МАРКОВИЧА: НОВАТОРСТВО МЕТОДИКИ СОБИРАТЕЛЬСКОЙ ПРАКТИКИ	37
<i>Борђина Трубарац Матић, Ивица Тодоровић</i> РИБА У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ТРАДИЦИЈИ У КОНТЕКСТУ ДРЕВНИХ ПРЕДСТАВА И СТАРОЦИВИЛИЗАЦИЈСКИХ РЕЛИГИЈСКИХ ПРАКСИ .	43
<i>Ирина Коваль-Фуцило</i> ПОВТОР КАК КОМПОЗИЦИОННИЙ ПРИЕМ ОРГАНИЗАЦИИ ТЕКСТА УКРАИНСКИХ ПРИЧИТАНИЙ	59

II

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

<i>Александар Булатовић, Војислав Филиповић, Владимир П. Петровић</i> ПОЗНОНЕОЛИТСКИ ОБЈЕКАТ СА ЛОКАЛИТЕТА <i>TIMACUM MAIUS</i> КОД СВРЉИГА, ИСКОПАВАЊА 2009. И 2013. ГОДИНЕ	69
<i>Иван Бугарски</i> УЗЕНГИЈА ИЗ СВРЉИГ-ГРАДА И ОСВРТ НА НАЛАЗЕ РАНОСРЕДЊОВЕКОВНЕ КОЊАНИЧКЕ ОПРЕМЕ ИЗ ГОРЊИХ ЛЕВИЋА	75
<i>Селена Витезовић</i> ПОЗНОНЕОЛИТСКИ КОШТАНИ ПРЕДМЕТИ СА ЛОКАЛИТЕТА ТИМАКУМ МАЈУС – НИШЕВАЦ	83
<i>Јосип Шарић</i> АРТЕФАКТИ ОД ОКРЕСАНОГ КАМЕНА СА ЛОКАЛИТЕТА <i>TIMACUM</i> <i>MAIUS</i> – НИШЕВАЦ	91
<i>Драгана Грбић</i> ЕПИГРАФСКЕ ВЕСТИ ИЗ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ	97

III

ТЕОРИЈСКЕ И МЕТОДОЛОШКЕ НЕДОУМИЦЕ у истраживању и тумачењу народне културе

<i>Сретен Петровић</i> РИТУАЛИ, ОБИЧАЈИ И РЕЛИГИЈА	103
<i>Недељко Богдановић</i> ЈЕДАН (НЕ)МОГУЋ ДИЈАЛЕКАТСКИ РЕЧНИК	117

ХРОНИКА

Осврти и прикази

<i>Алексиначко Поморавље, Бања, Голак. Насеља, порекло становништва, обичаји. Едиција Корени. Репринт издање. ЈП Службени гласник и САНУ, књ. 24, Београд, 2013. (Сретен Петровић).</i>	127
Видоје Цветановић, <i>Речник заплањског говора</i> , Народна библиотека „Бранко Миљковић“ Гаџин Хан 2013. (Јордана Марковић).	128
Голуб Јашовић, <i>Тамнич на Тимоку – лексика и ономастика</i> , Косовска Митровица – Крагујевац – Београд 2012. (Драган Лилић)	130
Група аутора: <i>Белопоточки зборник</i> , Народни музеј, Књажевац 2013. (Ана Савић Грујић)	132
Пограничје у социолошком кључу	
О студијама насталим на основу пројекта <i>Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним областима источне и југоисточне Србије</i> . Пројекат се реализује на Машинском факултету у Нишу под руководством проф. др Драгољуба Б. Ђорђевића. (Недељко Богдановић).	134
Скуп археолога у Сврљигу 5. октобра 2013.	
Реч на отварању (Сретен Петровић)	139
Одлуке Етно-културолошке Радионице	141
Нови сарадници зборника	141
In memoriam: Антић Александар – Лека (Редакција Зборника)	143
Спонзори	145

Contents

Foreword	11
----------------	----

I

RESEARCH OF THE SLAVONIC CULTURES

<i>Ana Plotnikova</i> THE CARPATHIANS AND THE BALKANS IN THE ETHNO-LINGUISTIC RESEARCH OF THE 21 ST CENTURY.....	15
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> PLANTS IN THE ANNUAL CUSTOMS IN THE AREA OF SVRLJIG.....	25
<i>Oksana Shalak</i> FOLKLORE OF PODILLYA IN RECORDS OF MARKO VOVCHOK AND OPANAS MARKOVICH: INNOVATION OF PRACTICE OF THE COLLECTOR	37
<i>Djodjina Trubarac Matic, Ivica Todorovic</i> FISH IN SERBIAN FOLK TRADITION IN THE CONTEXT OF ANTIQUE PRESENTATIONS AND OLD CIVILIZATION RELIGION PRAXIS	43
<i>Iryna Koval-Fuchylo</i> REPETITION AS A COMPOSITE ACTION OF TEXT ORGANISATION OF THE UKRAINE DIRGES	59

II

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH

<i>Aleksandar Bulatovic, Vojislav Filipović, Vladimir P. Petrović</i> LATE NEOLITHIC OBJECT FROM THE SITE <i>TIMACUM MAIUS</i> NEAR SVRLJIG, EXCAVATIONS FROM 2009 AND 2013.....	69
<i>Ivan Bugarški</i> A STIRRUP FROM SVRLJIG-GRAD AND REMARKS ON FINDS OF EARLY MEDIAEVAL HORSE RIDING EQUIPMENT FROM GORNJI LEVIĆI	75
<i>Selena Vitezović</i> LATE NEOLITHIC BONE ARTEFACTS FROM THE SITE OF TIMACUM MAIUS – NIŠEVAC	83
<i>Josip Šarić</i> ARTEFACTS OF THE STONE CUTTING FROM THE SITE <i>TIMACUM MAIUS</i> – NISEVAC	91
<i>Dragana Grbić</i> EPIGRAPHIC NOVELTIES FROM EASTERN SERBIA.....	97

III

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL DOUBTS IN RESEARCH AND INTERPRETATION OF THE FOLK CULTURE

<i>Sreten Petrović</i> RITUALS, CUSTOMS AND RELIGION	103
<i>Nedeljko Bogdanović</i> ONE (IM)POSSIBLE DIALECT DICTIONARY.....	117

CHRONICLES

Reviews and retrospectives

<i>Aleksinacko Pomoravlje, Banja Golak</i> . Settlements, the origin of inhabitants, customs. Edition Koreni, Reprint Edition, Edited by Borislav Celikovic, JP Sluzbeni glasnik and SASA, volume 24, Belgrade, 2013. (Sreten Petrović) . . .	127
Vidoje Cvetanovic, <i>Dictionary of the Zaplanjski Speech</i> , National library “Branko Miljkovic”, Gadzin Han 2013. (Jordana Marković)	128
Golub Jasovic, <i>Tamnic on the Timok – lexis and onomastics</i> , Kosovska Mitrovica – Kragujevac / Beograd 2012. (Dragan Lilić)	130
Group of authors: <i>Annals of Beli Potok</i> , National Museum, Knjazevac, 2013. (Ana Savić Grujić)	132
Border Line in the Sociological Key	
On studies based on the project <i>Sustainability of the Identity of the Serbs and National Minorities in the Border Areas of Eastern and South-Eastern Serbia</i> . (Nedeljko Bogdanović)	134
Archaeologists’ Conference in Svrljig, 5 th October, 2013, Opening Statement (Sreten Petrović)	139
Decisions of the Ethno-Cultural Workshop	141
In memoriam: Antić Aleksandar – Leka (Editorial)	141
New associates in the Ethno-Cultural Annals	143
Sponsors	145

ЕПИГРАФСКЕ ВЕСТИ ИЗ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

У раду се говори о новом епиграфском налазу са подручја Равне (*Timacum Minus*); у питању је споменик са списком имена дедиканата који носе трачка когномина.

Кључне речи: *Timacum Minus*; Горња Мезија; латинска епиграфика; трачка имена.

У последње време, подручје источне Србије дало је више нових римских епиграфских споменика, од којих ћемо се овде сасвим укратко осврнути на оне из подручја Равне, античког *Timacum Minus*-а одакле потичу два. Недавно је објављена једна ара посвећена предачком Јупитеру Најбољем Највећем, који је подигао легијски ветеран VII *Claudiae*, по имену *L. Petronius Timachus*.¹ Осим тога, вреди поменути још један непознат епиграфски споменик из тога краја, који заслужује осврт не само што је у питању нови споменик — а такви су увек атрактивни, већ је натпис занимљив с обзиром на свој помало загонетни карактер. Околности и тачно место налазка споменика нису објављени, а по свему судећи у питању је случајан налаз. Споменик је добио своје издање у он-лајн епиграфској бази података *Ubi erat Lupa* (<http://www.ubi-erat-lupa.org>), бр: 19511,² са врло добром фотографијом, чији је аутор, како је тамо наведено, Марко М. Марковић. Натпис се добро чита, а у бази је осим фотографије споменика дато читање, које овде доносимо, уз мање промене у читању првог и последњег реда: ---] | *M. Aur(elius) M[ax]imus* | *M. Aur(elius) Decebalus* | *M. Aur(elius) Candidus* | *M. Aur(elius) Antonius* | *M. Aur(elius) Mucathius* | *M. Aur(elius) Bithus* | *P. Ael(ius) Bithus* | *C. Iul(ius) Victor* | *M. Aur(elius) Bithus* | [---- || ----] | *M. Aur(elius)* [---] | *T. Iul(ius)* [---] | *M. Aur(elius)* [---] | *M. Aur(elius)* [---] | *T(itus)*

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Балканолошког института САНУ „Друштво, духовно-материјална култура и комуникације у праисторији и раној историји Балкана“ (№ 177012) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Ubi erat lupa, бр. 5522, http://www.ubi-erat-lupa.org/img/monuments/D5522_G1.jpg (фот. О. Harl, 2003); S. Petković / В. Илијić, Votive altar of Lucius Petronius Timachus, *Starinar* LXIII, 2013, 53–72: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) | Paterno | L. Petronius | Timachus* |² *vet(eranus) l(egionis) VII C(laudiae) | [S]e[v](erianae) A(lexandrianae) ex opt(ione) | v(otum) p(osuit)*. На почетку реда 6, издавачи нотирају слова видљива у оштећењу. Како се види на основу датог цртежа у питању су делимично видљива слова *S* и *E* и умањено *V* урезано изнад лигатуре *AL*. У томе случају, транскрипција почетка шестог реда гласила би: *[[S]e[v](erianae) A(lexandrianae)]*, јер је разура настала намерним брисањем епитета легије с именом цара Александра Севера — *damnatio memoriae* (уп. нпр. *CIL* III 8173; *IMS* IV 3, 101, *ILJug* 1404, 1413; *AE* 1997, 1301), која је била резултат спонтане реакције (о чему в. Е. R. Varner, *Mutilation and Transformation: Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, Leiden 2004, 196). У издању *Lupa* бр. 5522, разура није нотирана.

² Фотографија је доступна на: <http://www.ubi-erat-lupa.org/img/monuments/19511.jpg> (задњи приступ: мај 2014). Уп. помен у: Petković / Илијić (нап. 101), 57, нап. 15.

Ae[l(ius) ---] | M. Vl[lp(ius)? ---] | T. A[ur(elius)? ---] | C. Vl[al(erijs)? ---].³ Споменик се помиње и у једном скорашњем раду Д. Дане, посвећеном трачкој ономастици, где је дат ономастички коментар.⁴

Реч је о фрагментарном споменику од кречњака, чије димензије нису наведене; горња и десна страна споменика су одбијене, док је са леве стране рам натписног поља делимично очуван. Оно што је од текста сачувано јесте списак имена распоређен у две колоне. Личности у натпису — као што је случај са већином епиграфски посведочених личности у *Timacum Minus*-у — носи царска гентилна имена, а већина њих су *Marci Aurelii*; затим *C. Iulii* (2), један *T. Aelius* и, уколико је допуна добра, један *M. Vl[lp(ius)]*. Једино нецарско име, које, додуше, почива на допуни, јесте *C. Vl[al(erijs)]*. Споменик се спрам тога може датовати у период друге половине II – и прве половине III века.

Личности махом носе или обична латинска имена *Victor, Candidus, Antonius*,⁵ нарочито популарна међу војницима или трачка когномина допуњава инвентар посведочених трачких имена на подручју *Timacum Minus*-а, која нису толико бројна, а за њихове носиоце се углавном може претпоставити страно порекло: *Aide* (в. ниже), *Bithus* (в. ниже), *Dini[ra]lis Tarsae* (*IMS* III/2, 37), војник кохорте *I Thracum Syriaca*; затим, *Aurelia Dinentilla* (*IMS* III/2, 83), *Diurpagisa* (*IMS* III/2, 108), *Tesa* (*IMS* III/2, 60).

Три личности из новог натписа носе когномен *Bithus* (-*bithus*-), *Detschew*⁶ 65–68. Реч је о обичном трачком имену, веома распрострањеном у свим трачким областима. У *Timacum Minus*-у оно је посведочено више пута *IMS* III/2, 5: *Fl. Bitus* за кога се може претпоставити страно порекло на основу карактера његове посвете: он је подигао споменик предачком Јупитеру (*I.O.M. Paternus*), као и Петроније Тимах из новог натписа,⁷ могуће иста личност из натписа *IMS* III/2, 44. Затим, још један *Aurelius Bithus*, који је служио у кохорти II *Aurelia Dardanorum*, која је ту била стационирана, те *Aur(elius) Bithus vet(eranus)* са женом *Aur. Aide*, родитељи једног легионара IV *Flaviae* (*IMS* III/2, 28).

Mucathius (muca-), *Detschew* 312–320, такође је обично трачко име, распрострањено у свим трачким областима, јавља се у различитим варијантама и сложеницама. У Равни је раније посведочено сродно име *Mucianus* (*T. Aelius Mucianus*, *IMS* III/2, 3, 14), које се сматра трачким, будући да има врло велики број потврда у свим трачким областима.⁸

Decebalus (deki-) — *Detschew* 124. У извесном смислу, ово је једина значајнија потврда у натпису. У питању је дачко историјско име, односно дачко-мезијско име, које се јавља у варијантама *Decibalus, Decebalus, Dicebalus*, Δεκίβαλ(λ)ος,

³ Р. 1: *M. Aur(elius) M[ax]imus, Lupa: M[---]mus*. Последње име у другој колони може се прочитати као *C. Vl[al(erijs)]*. *Valerii* су бројни у *Timacum Minus*-у, в. индекс *IMS* III/2.

⁴ D. Dana, La différenciation interne de l'onomastique thrace, у: Т. Meißner (ур.), *Personal Names in the Western Roman World. Proceedings of a Workshop convened by Torsten Meißner, José Luis García Ramón and Paolo Poccetti, held at Pembroke College, Cambridge, 16–18 September 2011, Studies in Classical and Comparative Onomastics* I, 2012, 223–245, 238.

⁵ Уп. нпр. *IMS* II 53 и *OPEL* I, s.v.

⁶ D. Detschew, *Die thrakische Sprachreste*, Wien 1957.

⁷ В. нап. 101.

⁸ Dana 2012.

Δεκέβαλλος, Δικέβαλος / -λις, уп. нпр. *IDR* III/3, 272; *ILNovae* 54; *ILBulg* 438*AE* 1992, 1483; *AE* 1993, 1495; *AE* 2005, 1724; *AE* 2006, 1833; *OPEL* II 94; у Горњој Мезији се јавља први пут.

Имајући у виду место налаза споменика у подручју Равне и карактер епиграфског материјала тога краја, вероватно да је овде у питању група регионално регрутованих војника. Наиме, већина личности које су епиграфски посведочене у *Timacum Minus*-у припадају војном персоналу или се на неки начин може довести у везу са присуством војске. Д. Дана је повукавши врло сувислу паралелу са чувеним виминацијским латеркулом из 195. године (*IMS* II 53), где се јавља извешан број личности која носе трачка имена, и чије је порекло забележено у натпису, приписао и овај споменик легионарима *VII Claudiae*. Додуше, како почетак текста недостаје није сасвим јасно о којем је жанру натписа овде реч. У питању не мора нужно бити попис војника.⁹ Судаћи по епиграфским аналогијама у питању, на пример, може бити и вотивни споменик, а да су испод посвете, која овде недостаје, потписани дедиканти натписа, за шта не недостаје аналогија — можемо као пример узети један натпис из Сингидунума посвећен Трачком хероју,¹⁰ примери се могу наћи другде; у питању може бити и какав другачији списак.¹¹

Dragana Grbić

EPIGRAPHIC NOVELTIES FROM EASTERN SERBIA

The paper looks at recently discovered epigraphic document from the environs of Ravna (*Timacum Minus*) that has been published in *Ubi erat Lupa* database. It is a fragment of an inscription containing a “name list” in two columns, majority of persons mentioned in the inscription bare Thracian names.

⁹ Уп. нпр. *IDR* III/5, бр. 450–460 и *IMS* II 53.

¹⁰ *IMS* I 2.

¹¹ Уп. на пример списак имена жена (*Nomina mulieroru(m)(!)*) са новог натписа из Улпијане: F. Feraudi-Gruénais / F. Teichner, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 188, 2014, 275–283.

